

ho kolegů ani žáků netušil, že jeho fyzicky zdánlivě nezdolný organismus nahodivě zhoubná choroba. O svém zdraví nemluvil, pracoval s nezmenšenou intenzitou jak v organizační, tak vědecké i pedagogické práci. Teprve začátkem léta se úsečka jeho života začala zkracovat. Dne 18. srpna 1994 podlehl rakovině, která jej – naštěstí (ale to je slabá útěcha) – netrápila příliš dlouho.

Na pracovním stole profesora Dostála zůstala řada nedokončených vědeckých projektů. Na jeho vědecké dílo navázala řada žáků, kteří dnes tvořívě pokračují tam, kde jejich učitel musel skončit.

V. PODBORSKÝ

Prof. MUDr. et PhDr. Josef Sajner, CSc. (1. 7. 1909 – 29. 12. 1992)

J. Sajner, rodák ze Slavkova, maturant bučovického gymnázia (1928), student Lékařské fakulty Masarykovy univerzity (promoval I. 2. 1934) nepatří k zapomínaným osobnostem. Běžící čas sice maže nebo zastírá osobní vzpomínky, ale pokud ještě neuniká pozornosti to, čemu člověk během života vtiskl trvalejší podobu, návraty se budou opakovat. Listování archiváliemi a pročítání jubilejních článků o jakékoliv osobnosti může svádět k jistému nadhodnocování, protože obvykle se k rozumu připojí emoce, obdiv nad tím, co jeden člověk stačil vykonat, kolik témat ho zaujalo, kolik problémů se snažil řešit, jaký měl rozhled, zájmy, motivace. Sajner však nadhodnocován nebyl, měl své příznivce, ale i odpůrce, vždyť ta starověká moudrost – není na světě člověk ten, aby se zachoval lidem všem, je nadčasová.

Sajner vyrůstal se starší sestrou rodičovsky zabezpečen v poklidném venkovském prostředí, a když se rozhodl pro studium lékařské fakulty, odstěhovali se rodiče do Brna. Na studiích si vedl velmi dobře, od 3. semestru začal fiškusovat ve Fyziologickém ústavu prof. Petřika, který ho brzy doporučil jako příčnílivého a zvidavého studenta prof. F. K. Studničkovi, a tak přešel na Ústav histologicko-embryologický, kde se soustředěněji věnoval cytologii,

nejprve jako demonstrátor, pak jako vědecká pomocná síla a asistent. Studnička měl na svého žáka velký vliv, přivedl ho k zájmu o vědecký odkaz J. E. Purkyně a o dějiny lékařství a přírodních věd vůbec.

Po promoci odešel Sajner jako sekundární lékař do Veřejné nemocnice v Třebíči, ale měl slíbené asistentské místo, a tak se v Třebíči nezabýděl. Už r. 1936 ho povolal jako asistenta na Ústav histologicko-embryologický prof. Jan Florian. Sajner začal tam, kde skončil: věnoval se dále cytologii a zájem rozšířil o embryologii, z obou publikoval.

Na podzim 1939, po uzavření vysokých škol, pracoval jako ambulantní nemocenský lékař. Vědeckou práci však neopustil, přihlásil se do pracovního kroužku prof. Štefla v laboratoři neuro-psychiatrické kliniky.

V říjnu 1945 se mu podařilo vrátit se na fakultu, tentokrát na Ústav farmakologie, kde měl v úmyslu opět se věnovat cytologii, tentokrát z farmakologického hlediska. Dřív než se pustil do toxikologických témat, dokončil a uveřejnil řadu histologických a embryologických studií, které rozpracoval před válkou. Jeho první toxikologickou prací byla kapitola *Buněčná toxikologie*, kterou přispěl do Vondráčkova kolektivního díla *Klinická toxikologie*. Dalším tématem, které Sajnera výzumně zaujalo, byly ledvinové kameny. Za práci *Histogenese buněk epidermis* obdržel Cenu Chodounského.

Rokem 1952 se zařadil mezi fakultní pedagogy (působil na pediatrické větvi jako „zástup“ už od r. 1946), od r. 1958 byl pověřen vedením Katedry farmakologie. Věnoval se rozvoji pracoviště, modernizoval ho přístroji a také stanovil jedno společné výzkumné téma – farmakodynamika taninu po vstřebávání. Sám se však začal orientovat vzhledem ke svým širokým kulturním zájmům a motivaci Studničkově sice tématům z oboru, ale z hlediska spíše historického a nakonec se medicínské historiografii zcela oddal. Katedru vedl do r. 1963.

Sajnerova cesta k vědecko-pedagogickým hodnotám nebyla – navzdory četným a uznávaným publikacím – bez potíží. Když požádal o habilitaci, řízení sice proběhlo, proslvil i habilitační přednášku z cytofarmakologie *Rozdíly spotřeby éteru k narkóze u mladých a dospělých individuí* (8. 11. 1956) a předložil

36 prací, ale oponenty doporučené venia docendi mu uděleno nebylo s odůvodněním, že „neuspěl u zkoušky z marxismu a celkově neodpovídá požadavkům pro udělení hodnosti bez dosažení CSc.“ Sajner se nevzdal, kandidátskou práci *Problematika ledvinových konkrementů* obhájil r. 1959, docentury dosáhl po obhajobě práce *Purkyňův přínos moderní farmakologii a histologické technice* 1. 6. 1964. Stal se tak prvním docentem pro obor dějiny medicíny s cílem „prozkoumat minulost lékařství na Moravě, slavné a tak málo známé“, jak poznamenal v posudku Sajnerova habilitačního spisu pražský prof. MUDr. Otakar Matoušek.

To už téměř rok pracoval Sajner na Katedře zdravotnictví, později přejmenované na Sociální lékařství, kterou vedl prof. MUDr. Adolf Záček. Tam založil oddělení dějin lékařství a společně s promovanou historičkou Evou Šplichalovou se věnoval tématům z lékařské historiografie v rámci resortních úkolů Ministerstva zdravotnictví a rovněž dokumentaci brněnského a moravského zdravotnictví. Oddělení Sajner řídil do r. 1974.

Svůj zájem o dějiny medicíny Sajner neprojevoval pouze výzkumně a publikačně, ale také aktivní účastí organizační i reprezentační. Mezi léty 1953–1959 byl členem Komise pro studium života i díla J. E. Purkyně při ČSAV, Mezinárodní společnosti pro dějiny lékařství, Ústřední komise vědeckých pracovníků. Byl členem vědecké rady Kabinetu pro dějiny univerzity (zřízena 1965), jehož úkolem bylo „zpracovat dějiny brněnské univerzity a vědních oborů na ní pěstovaných“, jak zněla formulace doc. dr. F. Jordána, který byl pověřen vedením pracovního kolektivu. Sajner např. redigoval cizojazyčný sborník *Universita brunensis*. Také byl členem dvou německých odborných společností a Société Internationale d'histoire de la Médecine. Účastnil se konferencí věnovaných dějinám medicíny doma i v zahraničí (1956 a 1960 v Liblicích, 1958 v Budapešti, 1959 v Halle, 1960 a 1961 ve Vídni atd.). Na zahraničních cestách navazoval Sajner četná přátelství s řadou vědeckých pracovníků, o čemž svědčí korespondence uložená v Archivu MU. V r. 1969 organizoval v Brně sympozium z dějin medicíny a přírodních věd na Moravě, z něhož vyšel sborník,

kteřý byl obecně označován „Sajnerovo sympozium“, což je dokladem jeho úspěšnosti.

Třeba ještě dodat, že rozhodnutí věnovat se trvale dějinám medicíny vedlo Sajnera k odbornému studiu dějin na filozofické fakultě, které dokončil r. 1968 doktorátem, přesvědčen, že chce-li psát dějiny oboru, musí také rozumět dějinným procesům.

Zdálo by se, že Sajnerovy aktivity a stále rostoucí počet publikací, známých i v zahraničí, postačí k jeho jmenování profesorem. Nepostačily. Jeho žádost z r. 1970 byla odmítnuta s odůvodněním, že žadatel nevyhovuje Hrbkovým požadavkům z „Nárysu programu školské politiky ČSSR a konsolidace práce na vysokých školách“. V r. 1974 odešel do důchodu.

Pracoval však dál, a to jako sezónní lékař v Mariánských Lázních. Nadále publikoval, některé články společně s manželkou a kolegou primářem J. Křížkem. Balneologie mu byla blízká, byl to jeden z oborů, jemuž už věnoval několik monografických prací, psal o historii našich lázní; šlo např. Velké Losiny, Dolní Lipovou, Karlovu Studánku, Bludov. Osobnosti Jana de Carro z Karlových Varů a Václava Pajera z Lokte, o nichž psal, připoutaly jeho zájem také o západočeské lázně a první knížka o moravské balneologii z pera humanistického lékaře Tomáše Jordána z Klagenburku, který byl městským fyzikusem v Brně ke konci 16. století – knížka *O vodách hojitelných a teplících moravských* ho motivovala k pracím o Trenčanských Teplících a Piešťanech, které uveřejňoval v časopisech *Balneologický spravodajca* a *Balneohistorica Slovaca*. Některé náměty zůstaly rozpracovány, např. o zakladatelích prvních vodních lázní na světě v Jeseníku Vilému Priessnitzovi. Stačil však publikovat jen doslov ke knize Miloše Kočky *Prameny živé vody*.

Nakonec se J. Sajner stal profesorem, a to v polistopadovém období 1989 na základě rehabilitačního řízení. Ještě se na několik let vrátil do nově zřízeného samostatného Kabinetu dějin medicíny, vychovával si následníky, ale srdeční choroba mu už nedovolila soustředěně zpracovávat nová témata. J. Sajner jí podlehl 29. prosince 1992.

Odkázal k posouzení svých prací z histologie, embryologie a farmakologie, a také četných prací z dějin lékařství svým následovní-

kům. Je to celkem 14 monografií a na 400 časopiseckých a knižních statí. Vyjmenovat je nelze, ale Sajnerova bibliografie (téměř úplná), je zájemcům přístupná spolu s dalšími osobními doklady v Archivu Masarykovy univerzity.

PhDr. J. Kalendovská k nim pečlivě vypracovala inventární seznam. Uspořádala Sajnerovy publikace do oddílů Vědecké a populární práce, Purkyniana, Mendeliana, Další osobnosti, balneologie, Zdravotnická osvěta aj. Dostatečná nápověda širokého Sajnerova historiomedicínského a badatelského zájmu. Jmenujme zde alespoň z doby jeho působení na histologii a farmakologii pro příklad, vedle už výše uvedených titulů, ještě O pokrocích v histologii, Histologický příspěvek k účinku kardiotonik, Mitochondrie a Golgiho aparát, Mikroincinerace a spodogram. Další histochemický příspěvek k účinku digitalisových látek, Popis embrya Bi XI s 10 páry prvosegmentů se zvláštním zřetelem k cévnímu systému. Další příklady jsou už z oblasti dějin medicíny. Psal o významných osobnostech, vedle J. E. Purkyně a Gregora Mendla to byli např. S. Freud, E. Mach, J. Jessenius, M. Marci, M. Curie, K. Liné, W. Harvey, J. Camel, z osobností LF např. R. Vanýsek, E. Babák,

K. F. Studnička, B. Bouček aj. Ten, kdo se zajímá o dějiny nemocnic, neměl by pominout práci „70 let od založení nemocnice v Třebíči“ anebo knihu „Dvě století ve službách zdraví“, kam napsal kapitolu Cenná archivní svědectví o vývoji nemocnice U Sv. Anny (Brno 1986). Nejde pouze o poučení, ale také o metodologickou předpojatost, o využívané pomocné badatelské metody a celkovou kulturní rozhlednost. Zájmu se doposud těší i Sajnerovy patografické (toxikologické) studie, v nichž z chorobných příznaků určoval příčinu smrti (např. u Leoše Janáčka, W. A. Mozarta).

Škoda, že mu čas už nedovolil dodiktovat osobní vzpomínky. Zůstaly jen v torzu, ale i tak dokreslují Sajnerovu osobnost – zájem o obrazy, o hudbu, o divadlo, jeho přátelství se známými lidmi, např. s Jaroslavem Kvapílem, který ho ustanovil vykonavatelem své poslední vůle, vztah k přírodě, otcovská starost o tři dcery, které vchoval se svou ženou, dětskou lékařkou. Prof. Sajner má trvalé místo v dějinách naší fakulty jako učitel, vědecký pracovník a neúnavný popularizátor české a moravské medicíny.

V. LINHARTOVÁ

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str. 22

- Josef Šmajš, *Uvedení do evoluční ontologie*. Studijní text pro posluchače filosofických oborů. Masarykova univerzita Brno, 2008
- Zdeněk Tomeš, Libor Židek a kolektiv, *Determinanty hospodářského růstu v zemích východní Evropy*. Masarykova univerzita Brno, 2008
- Učitel a žák v současné škole*. Petr Franiok, Dana Knotová (ed.). Masarykova univerzita Brno, 2008
- Výstava absolventů a studentů katedry výtvarné výchovy PdF MU*. Galerie ARS, Brno, 3.-27.2.2009. Masarykova univerzita Brno, 2009
- Robert Zbíral, *Teorie a praxe vyjednávání v Radě Evropské unie*, Masarykova univerzita Brno, 2008

- Jan Zouhar – Helena Pavlincová – Jirí Gabriel: *Česká filosofie v letech protektorátu. Poznámky k tématu*. Masarykova univerzita Brno, 2007
- Jan Zouhar: *Dějiny českého filozofického myšlení do roku 1968*. Academicus Brno, 2008
- XIII. Setkání biochemiků a molekulárních biologů*. Sborník příspěvků 14.-15. dubna 2009. Masarykova univerzita Brno, 2009
2008. *Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv*. Masarykova univerzita Brno, 2009